

ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ : ਟਾਵਰਜ਼

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਉਲੀਕਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਮੁਰਾਦ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਸਮੇਤ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਥਾ-ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 1981 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲਘੂ ਆਕਾਰ ਸਰਲ ਕਥਾਨਕ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੈਨੂੰ ਕੀ** ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - **ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ, ਦੋ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼** - ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗਲਪ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਲਪ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪਿਛਲੇ 25 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਇਕਹਿਰੇ ਸਰਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਜਟਿਲਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ -

“ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕਿਹਰੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੈਨੂੰ ਕੀ** (1981) ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 4 ਤੋਂ 6 ਸਫ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ** (1983) ਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 8 ਤੋਂ 13 ਸਫ਼ੇ ਤਕ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ** (1987) ਤਕ ਅਪੜਦਿਆਂ ਇਹ ਲੰਬਾਈ 20-25 ਸਫ਼ੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹੀ ਲੰਬਾਈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕਹਿਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਜਟਿਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।” (ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਕਲਰਮਾਜਰੀ, **ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ**, ਭਾਦਸੋਂ, ਪਟਿਆਲਾ, 2001.)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸੰਗਠਨ ਸਰਲ ਤੋਂ ਜਟਿਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੀ ਕਥਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗਹਿਰਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸਦੀ ਪਕੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਗਲਪ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾਈ ਹੀ ਉਸਦੇ ਕਥਾ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਗੌਰਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ-ਲੇਖਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ 1999 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਉਸਦੇ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਾਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ

ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਰਿਪੇਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੀ ਚੌਧਰ ਵਾਲੇ ਓਪਰੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ “ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕੌੜੇ ਮਿੱਠੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸ਼ਿਦਤ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੋ ਟਾਪੂ ਉਸਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਮਿਸਾਲ ਸੀ।” ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਕਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਜਟਿਲ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨੁਹਾਰ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ - ਘਰ-ਵੈਰਾਗ, ਉਦਰੇਵੇਂ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਸੰਕਟ - ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਉਸ ਅਗਲੇਰੇ ਪੜਾਉ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਿਧਾਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਵ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵੀ ਉਸਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਲਪੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਲੰਮੇਰੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹਨ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ - **ਟਾਵਰਜ਼** ਅਤੇ **ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ** - ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਂਦ-ਮੁਖੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ - **ਪਾਣੀ**, **ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ** ਅਤੇ **ਸੜਕਾਂ** - ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਂ ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦਾ ਮਸਲਾ ਦੁਜੈਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆ ਦਾ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿਰਜਿਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਸੰਦਰਭ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉੱਸਰ ਰਿਹਾ ਉਹ ਨਵਾਂ ਨਜ਼ਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਡੂੰਘੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਉਸ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਹਨ।

ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ **ਟਾਵਰਜ਼** ਅਤੇ **ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ** ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਤਰੀ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹੋਂਦ-ਮੁਖੀ ਮਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੈਗਤ ਸਰੋਕਾਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ, ਮਾਨਸਿਕ-ਭਾਵੁਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਪਰਾਏ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਮੋਟ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਮਾਨਵੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਹਾਣੀ **ਟਾਵਰਜ਼** ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਡੇ ਨਿਕਟ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜੋਕੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ - Clash of Civilizations - ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨੌਂ ਸਿਤੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਮੂਲਵਾਦੀ ਇਸਲਾਮੀ ਸੰਗਠਨ (ਅਲਕਾਇਦਾ) ਦੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਦਸਤਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਵਿਨਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਜੈਵਿਕ ਹੱਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਛੇੜੀ ਜੰਗ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਿਉਯਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਮੱਧਵਰਗੀ ਅਮਰੀਕੀ ਜੋੜੇ - ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ - ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉੱਤੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਛੇੜੀ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਣ ਦੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ, ਜੋ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਗਗਨਚੁੰਮਦੇ, ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਬੁਲੰਦ ਆਕਾਰੀ ਟਾਵਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਗਿਆਰਾਂ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਦੋਜ਼ਖੀ ਵਾਰਦਾਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਓਸੇ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ, ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਮਾਨਵ-ਦੋਖੀ ਚਿਹਰਾ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਥੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਰਥਿਕ ਸੁਪਰ ਪਾਵਰ ਬਣੇ ਅਮਰੀਕੀ ਨਜ਼ਾਮ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਵੀ ਫ਼ਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਤਰਕਹੀਣ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਰਮਿਕ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰ ਕੇ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਹੌਲ ਉੱਤੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਗੁੰਮ-ਸੰਮ ਜਿਹੀ ਸਵੇਰ ਸਾਡੇ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਦੀਆਂ ਸੁਮਨੀਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਆ ਲਮਕੀ ਹੈ। . . . ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਝਉਲੇ ਪੈਣ ਲਗਦੇ ਨੇ . . . ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗੇ ਕਰੂਪ ਜਿਹੇ ਦਰੱਖਤ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਬਣੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਝਾਵ ਅਤੇ ਕਸੀਰੀ ਘਾਹ-ਬੂਟ . . . ਬਤਾਲੀਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਸਥਿਤ ਸਾਡਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਖੰਡਰਾਤ-ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਕਾ ਉੱਠਦਾ ਏ ਪਰ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਂਬੇ ਕਾਰਣ ਮੁੜ ਅੰਦਰ ਹੀ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਏ। . . . ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਡੈਨਿਸ . . . ਡੈਨਿਸ . . . ਕਿੱਥੇ ਐਂ ਤੂੰ . . . ਦੀ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂਚ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ ਚ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਐਂਜੀਲਾ ਨੀਂਦ ਚ ਬੁੜਬੁੜਾ ਰਹੀ ਏ।” (ਪੰਨਾ - 7)

ਇਥੇ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਟਵਿੰਨ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਹੋਣਹਾਰ ਧੀ, ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਜਵਾਨ (ਫੌਜੀ) ਪੁੱਤਰ, ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਗੁੰਮਸੁਦਗੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਫਾਵਾਂ ਮੰਡਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਣ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਿਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਫਲੈਸ਼ਬੈਕ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਟੇਸੀ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਵਾਲੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੂਹੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸਦੇ ਨਵੇਕਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸਦੇ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕਹਿਰਾ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਬੋਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟਿਆਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਕੁਮੈਂਟੇਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਉਸਦੇ ਪਾਤਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਟਿਪਣੀਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਕੋਲਾਜ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਾਨੰਤਰ ਬੋਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਓਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਹੁ-ਨਾਦੀ - Polyphonic - ਚਰਿਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਲ ਅਜੋਕੇ ਗਲਪ-ਚਿੰਤਕ ਮਿਖਾਈਲ ਬਾਖਤਿਨ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਹੁ-ਨਾਦੀ ਚਰਿਤਰ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਸੋਚ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਿਤ

ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ ਪਾਠਕ ਦੇ ਹੱਥ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਣ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਮਨ-ਅੰਕਿਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :
 “ਕਲਮੂੰਹੋਂ ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਹੇਠ ਉਦਾਸਿਆ-ਵੈਰਾਗਿਆ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਬੰਦੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਸੀ . . . ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੌਨੇਪਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ . . . ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ . . . ਲਪੇਟ ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ-ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ . . . ਅਜਿਹੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਲੋਕ। ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹੀਨ, ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।” (ਪੰਨਾ - 22-23)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਮਰੀਕੀ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ **ਨਾਈਨ-ਅਲੈਵਨ** ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ - ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਰਿਸੀਵਿੰਗ ਕਲਰਕ ਐਲਨ ਅਤੇ ਫੋਰਕ-ਲਿਫਟ ਓਪਰੇਟਰ ਮਾਰਕ - ਦੇ ਨਿਮਨ-ਅੰਕਿਤ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ :

“ਸਿਤਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਾਰਾ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਧਰਮ ਉਹ ਅਸੂਲ ਹਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ . . . ਸਾਡੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜਚ ਦੇਖ ਲਓ ਪਈ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।”

“ਇਹ ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤਕ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਧਾਂਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਭੰਨ-ਘੜ ਹੋ ਰਹੀ ਏ। ਇਮੀਗਰਾਂਟ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਨੇ . . . ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਚ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਐ . . . ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਬਿਯੂਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।”

ਇਹ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਰਦਾਰ - ਓਪਨ ਸੋਸਇਟੀ ਵਾਲੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਬਿਰਤੀ - ਨੂੰ ਨਿਹਾਇਤ ਖ਼ੁਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਣ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ

ਉਸਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸੂਝ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਇਰਾਕ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਸਕਦਾ ਹੈ :

“ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਘੁੰਮਦੀ-ਘੁੰਮਦੀ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਟੁੰਡ ਹੋਏ ਡੌਲਿਆਂ ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਰੋਹ ਅਤੇ ਦਰਦ ਚ ਚੀਖਦਾ ਅਲੀ ਆਖਦਾ ਏ, ਮੇਰੇ ਅੰਮੀ-ਅੱਬਾ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਅ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ? . . . ਅਲੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਰਿਪੋਰਟਰ ਪੁੱਛਦਾ ਏ, “ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ?”

“ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ।” ਅਲੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਉਸਦੀਆਂ ਡੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਲਾ ਵਿਰਲਾਪ ਏਨਾ ਚੀਰਵਾਂ ਤੇ ਰੂਹ-ਕੰਬਾਊ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਬੇੜੀਆਂ ਚ ਵੱਟੇ ਪੈ ਗਏ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ।”
(ਪੰਨਾ - 16)

ਇਥੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਧਰਮ-ਰਖਿਅਕਾਂ (ਮੂਲਵਾਦੀ ਜਨੂੰਨੀਆਂ) ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ (ਅਮਰੀਕੀ ਨਜ਼ਾਮ) ਬਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਆਕਰੋਸ਼ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਓਸੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਸੋਚ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੀਡੀਏ ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਅ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੁੱਖਾਂਤ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਥਲੀ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਰਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਉਘੜਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਰਾ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਇਹ ਵਰਵੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਨੂੰ ਸੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਜੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਘੋਰ ਉਦਸੀ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖਲੋਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰਨ ਵਾਲੀ ਸਹਿਜ ਮਾਨਵੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“ ਕੋਈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਥਪਥਪਾ ਰਿਹਾ ਏ . . . ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਛੱਲ ਏ। ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਪੱਸਰੇ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ ਜਿਵੇਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਡੈਨਿਸ ਮੇਰੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ . . . ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਮਚਾਈ ਏ। ਲੱਖਾਂ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਡੈਨਿਸਾਂ ਤੇ ਜਹੀਨ-ਹੁਸੀਨ ਸਟੇਸੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ ਚ ਡੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਐ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਝੰਬੀ ਗਈ ਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ-ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲੇਗਾ . . . ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਣਗੀਆਂ। ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ

ਲੋਕੀ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ ਚ ਤੈਰਨਗੇ . . . ਹੱਸਣਗੇ . . . ਖੇਡਣਗੇ . . . ਤੂੰ ਵੀ ਉੱਠ, ਜਾਹ . . . ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ . . . ਆਪਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਾਚਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਫਰੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ।

ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕਹਾਣੀ - **ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ** - ਵੀ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨੁਹਾਰ ਦਾ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਆਬਦਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆ ਪਰਦੂਸਨ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸ਼ੌਨ ਇਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਰ ਬੇਵਫ਼ਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੌਕਤ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਵਕਤੀ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਭਵਤੀ ਸੋਫੀਆ ਇਕ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਰੱਗਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲੀ ਸਹਿਪਾਠੀ ਸ਼ੌਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਤੇ ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਨੋਅ ਐਂਡ ਵਾਟਰ ਗੇਮਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਹ ਨਾਈਟ-ਕਲਬਜ਼ ਅਤੇ ਜੂਏਘਰ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਦੂਸਨ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਡੀਨ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਹੁਣ ਪਰਦੂਸਨ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੋਫੀਆ ਡੀਨ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਉਸਨੂੰ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ (ਸੋਫੀਆ) ਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਸਸਪੈਂਸ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਫੈਲਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਚਿਤਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ

ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਦੀ ਪਰਮਿਸਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੋਫੀਆ, ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਡੀਨ ਦੇ ਤਿਕੋਨੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮਸਨੂਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਦੀ ਉਪਜ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਵੇਕ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੂਸਰੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ - **ਪਾਣੀ**, **ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ** ਅਤੇ **ਸੜਕਾਂ**। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਬਕੋਲ ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਰਥ-ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ **ਪਾਣੀ** ਵਿਚਲੀ ਸ਼ੈਰਨ **ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ** ਵਿਚਲੇ ਜੇਮਜ਼ ਅਤੇ ਜੁਲੀ ਅਤੇ **ਸੜਕਾਂ** ਵਿਚਲਾ ਜੈਕ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਪਿਆਰ, ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਰਲਵੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜੂ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ੈਰਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਆਯਾਮ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਰਲਵੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਗਠਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾਪੁਰਖੀ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਇਸ ਬੇਲੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਤਣਾਉ-ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਣਾਉ ਦੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਓਦੋਂ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਭੁੱਪੀ ਉਸਦੀ ਇਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

(ਭੁੱਪੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)

“ਭੈਣ ਜੀ! ਮੈਂ . . . ਅਸਲ ਚ ਏਸ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਕੀਤੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰਨਾਮਾ ਚਾਹੀਦੈ।”

“ਮੁਖ਼ਤਿਆਰਨਾਮਾ? ਕਾਹਦੇ ਲਈ?”

“ਗੱਲ ਏਦਾਂ ਆਂ . . . ਪਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾਂ।” (ਪੰਨਾ- 56)

ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ ਇਥੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਦਬਾਉ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਖਪਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਭਨ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਹਿਜ ਮਾਨਵੀ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਵੇਕ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਆਰਥਕ ਦਬਾਉ ਅਧੀਨ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨੂੰ ਖੁਰਦਿਆ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦਾ ਉਦੇਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਖਰੀ ਕੜੀ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਦੀ ਸਗੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ **ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ** ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਸਦਕਾ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਿਗੜਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰਿਫਿਊਜੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੈਟਲ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਆਖਰੀ ਉਮਰੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਦੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਬੇਰੁਖੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੋਸਤ - ਜੁਲੀ ਕਾਰਟਰ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ - ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਬੇਗਰਜ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਨ ਪੁਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲੀ ਇਸ ਇਕੱਲ ਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ :

“ਜੇਮਜ਼! ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੌੜ ਬੰਦੇ ਦਾ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।”

“ਸੋਚੇ ਤਾਂ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੇ . . . ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ।” ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ।

“ਕਿਹੜਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ?” ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

“ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦਾ।” ਵਿਰਲੀ-ਵਿਰਲੀ ਦਾੜੀ ਵਾਲੇ ਪਤਲੂ ਜਿਹੇ ਜੇਮਜ਼ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

(ਪੰਨਾ - 65-66)

ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉੱਤਰ-ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਸਰ ਰਹੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਨਜ਼ਾਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਵਲ ਧੱਕ ਕੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੂਖਮਭਾਵੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਇਸ ਵਰਗ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਹਾਣੀ **ਸੜਕਾਂ** ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਦੁੱਖਦਾਈ ਮੌਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਿਮਰਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਹਾਈਵੇ ਕਊ. ਈ. ਡਬਲਯੂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਇਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਟਰੱਕ-ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਖੁਦ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

“ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਾਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਰ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘੁਟਣ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਘੁਟਣ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸਦੇ ਤਨ-ਮਨ ਨੂੰ ਨਪੀੜਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਵਿਆਕੁਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ . . . ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਨ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਸੀ। . . . ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਚੈਨ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀਆਬਾਨ ਉੱਗ ਸ਼ੁਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ . . . ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਤੋੜਾ-ਖੋਹੀ ਚ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪਿੰਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਜਿਵੇਂ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਈ . . . ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗਾ, “ਸੁਰਿੰਦਰ! . . . ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ।”(ਪੰਨਾ - 112)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਨਜ਼ਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਾਹੀਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਮੀਨੂ ਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਕਾਰਣ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਨੂ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ :

“ਤੁਹਾਡਾ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਆਪਣਾ ਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ।”

“ਮੀਨੂ! ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਸਮਝ ਰਹੀ ਏਂ। ਲਾਈਫ- ਸਟਾਈਲ ਚ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ . . . ਇਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾਏ।”

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ . . . ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬੱਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।” (ਪੰਨਾ - 125-26)

ਇਧਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਜਾਤੀਗਤ ਅਵਚੇਤਨ (ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ) ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਰਨ ਮੇਪਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੱਮੀ ਉਸਨੂੰ ਟੋਕਦੀ ਹੈ :

“ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ” . . . “ਛੱਡੋ ਮੰਮੀ, ਕਿਧਰ ਛੱਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਰੱਖਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਆ। ਕੋਈ ਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਣੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਦੇ ਆ। ਸਟਰੋਂਗ ਤਣੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਮੇਪਲ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟਰੀ।” . . . ਡੈਡੀ! ਫਰੂਟ ਦਾ ਕੀ ਆ, ਸਟੋਰਾਂ ਚੋਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਖਰੀਦ ਲਓ। ਪਰ ਛਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੂਟੇ ਤਾਂ ਮਿਲਣੀ ਆਂ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੈਕ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਮੈਰਿਕਨ-ਡਰੀਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ - “ਐਜੀਤ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਚ ਐਰੀਕਨ ਡਰੀਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੈ। ਅਮੈਰਿਕਨ-ਡਰੀਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਨਾ? . . ਯਾਨੀ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਅਮੀਰ ਬਣ ਸਕਦੈ, ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਚ ਆਪਣੀ ਧਾਂਕ ਜਮਾ ਸਕਦੈ। . . ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਈ ਐਂ ਕਿੰਨੇ ਮੌਕੇ ਨੇ ਇਥੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏ. . . ।”

ਜੈਕ ਦੀ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਕ ਚੇਤਾਵਨੀ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਜੀਤ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੈਕ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਮੌਹ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹੈ “ਔਲਰਾਈਟ ਐਜੀਤ! ਪਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੱਲਾ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀਂ।” ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ

ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹੈ - “ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਥ ਸਮਝੀਂ . . . ਆਪਾਂ ਕੰਪਨੀ ਚਲਦੀ ਰੱਖਾਂਗੇ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਰਨੋਪਰਾਂਤ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੈਕ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਜੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਇਸ ਗੌਰਵ ਦੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨਾਮਾ ਇਕ ਰੌਸ਼ਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕੰਨੀ ਫੜ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਪੰਗਤੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ :

“ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਏ।” ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੈਕ ਦੇ ਚਹਿਰੇ ਤੇ ਗੌਰਵ ਝਲਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਮਾਹ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਚ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ . . . ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਾਸਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡੂੰਘੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਜਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਵੀ ਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਵਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਮਿਟ ਰਹੀ ਹੈ।